

Pons Strigoniensis

A Híd

„...egy derék eszmén járok át naponta.”
(Illyés Gyula: Széchenyi hídja)

1935-ben született Budapestén. 1943-ban szülei-vel Érsekújvárra került, ahonnan 1946-ban vissza kellett jönniük. 1992 óta a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Szlovák Intézetének vezetője. Tudományos és pedagógiai munkásságáért szlovák állami kitüntetést kapott. Legújabb írását 1999. 8. számunkban közöltük.

Gyergyótekerőpatak templomának Keresztelő Szent János a védőszentje. A búcsúra keresztalja zaránokság érkezett Gyergyószentmiklósról, Kilyénfalváról, Csomafalváról és tizenhét szomszédos pap állta körül az oltárt. A kapu két oldalán magyar és román zászló, a helyi egyenruhás fúvószenekarból áradt a Boldogasszony Anyánk, a szentélyben a régebbi két nemzeti színű oszlopzászló mellett a falon méteres koronás-címeres Trianon-zászló. Néphez szóló, népnek való igaz prédikáció a védőszent tanúságtételének mai alkalmazásáról mindenképp a családban. És a szentmise végén a magyar himnusz és megint az ősi Mária-ének kivonulás alatt — rendőri forgalomirányítással — és után is.

Néhány nappal Csíksomlyó negyedmillióس tömege után egy kis falu és környékének hűséges bizodalma a Szeplőtelen segítségében.

Ilyenkor minősül át a közhely és a megszokás lelki élménnyé, találkozásá. A kereszténység megtartó erejének valósága, bizony-sága új reménységgel tölti meg a fáradó lelket, hiszen milyen lélegzetelállító élmény megtapasztalni, hogy szégyen a búcsú vendég nélkül.

Régióknak népet próbáló történelmében emberi ésszel igencsak nehezen ítélnélhetők meg a nemzetek. A magyar kisebbségi létformában élő millióknak igazi lelki épülésére szolgál a nemzeti értékek megőrzése, sőt kötelesség emberi méltóságának, nemzeti létének védelme. A saját államában élő nemzettest feladata nemcsak a határain kívül szakadtak közvetlen támogatása, hanem a keresztény/európai értékrend szerinti szellemi kapcsolatkeresés is a kisebbségi magyarság többségi nemzetársaival. Minden szellemi és anyagi tragédia okozója az a magatartásforma, amelyből hiányzik a mások szeretete, megértése, segítése. Minden igazságtalannak ítélt törvény, rendelkezés a *másik* fél számára ellenkező előjelű lehet, és az idők folyamán alaposan meg is változhat. A Kárpát-medence nem magyar nemzeti joggal érezhették magukat a többségnek alávetett közösségeknek, majd 1920 után a magyar millióknak jutott osztályrészül — ha lehetséges — még keményebb, a győztesek tudatos elégtétel-igényével súlyosbított sors.

1989 új fejezetet nyitott ezen a téren is. Történelmi lehetőséget, teret, időt kaptunk nemzeti tragédiáink feldolgozására, kölcsönös megismerésére. A régió ígéretes polgári átalakulásáért, az alapve-

tő demokratikus szabadságjogok immár évtizedes gyakorlataért, a piacgazdaság kezdeteiért hálával tartozunk a sorsunkat irányító erőnek. A kereszténység 2000., Szent István koronázásának 1000. évfordulója biztatás szeretetre, munkára, békességre. És igazi tanúságtétel lehetne a Szent István városát Párkánnyal összekötő régi-új híd is.

A Mária Valéria-híd az Erzsébet- és a Ferenc József-híd társa. Épületek a polgárosodó Magyarország magyar-magyar etnikumú vidékeit kötötte össze. Szlovákság inkább a mai Magyarország Duna-zugát lakta, a nagy folyó túlsópartjára rajzolt képzeletbeli félkör minden irányban messzire magyarokat foglalt magába. A híd furcsa módon mégis szlovákok és csehek vonulását is szolgálta, akik munkát kerestek az egyre növekvő Budapesten és agglomerációjában. Prohászka Ottokár is emlegette az Esztergomban megpihenő cseh vendégmunkásokat. A szlovákság élte a gyarapodó és magyarosodó ország életét. Iskolái, közintézményei nem voltak. Értelmiségének egy része megkeseredve szembefordult mindennemű hivatalos és nem hivatalos magyar kultúrával, másik része kísérletezett a magyarosodás és magyarosítás alkotmányos lassításával, vagy akár külső, akár belső emigrációba vonult. Ezekben az évtizedekben alakulnak ki a szlovák-magyar ellenségeskedés csírái, amelyek Trianontól 1948-ig a fizikai erőszakot és a tömegessé váló ellentét-sztereotípiákat okozták.

A híd két szuverén államot köt majd össze, nemzetközi forgalommal. A két állam népei a híd messzi környékén az Esztergomi Főegyházmegyéhez tartoztak. Magyarok és szlovákok, meg a többi nép mind az utóbbi kerek másfél évszázadot leszámítva teljes szellemi szimbiózisban, a Szent István óta befogadó, másságot tisztelő Magyar Királyságban éltek, amit a szlovákok Uhorskónak neveztek, Mad'arsko csak a Trianon utánit jelentette. Az ország a kereszténységre épült és maradt fenn, ezekből a polgári nemzetállam igényének jelentkezése előtti keresztény gyökerekből táplálkozott a magyar, a szlovák és a többi nép kultúrája.

A *Szepességi imádságok* vázlat-szövege, Bak Gáspár nagyprépost könyörgéseinek szlovák „puskája” az első összefüggő szlovák kézirat nyelvmélték. Pázmány Péter esztergomi szertartáskönyvének 1625. évi kiadása őrzi a mai szlovák nyelv első nyomtatott formáját, és a Nagyszombatba menekült esztergomi érsek talán legnagyobbika intette szlovák híveit saját nyelvük használatára. Ezekből a közös gyökerekből táplálkozik a Fehérhegyi csata után Magyarhonba menekült cseh evangélikus papok közreműködésével létrejött szlovák luteránus közösség. Jakub Jakobeus, Krman Dániel és társaik is Szent István Hungáriáját tartották hazájuknak. És még akkor is, amikor a történelem mozzatóereje szabadjára engedte a nemzeti eszmét, a keresztény gyakorlat hosszú évtizedeken át ellenállt a nemzet oltárra emelésének. Rudnay Sándor esztergomi érsek, Palkovics György kanonok és megannyi társuk

a szlovák nemzeti művelődés alapjának építése mellett, közben elsősorban jó katolikusok és hungarusok voltak. Ugye ismerjük a Bazilika kriptájának tréfáját, amikor a szlovák dicsértessékre zeng a *na veki* válasz, a magyarra, németre csak néhány hang felel... Rudnay Sándor, a szlovák kultúra mecénása és szervezője visszahelyezte Esztergomba az érseki széket és a káptalant, és mindent megtett, hogy a török előtti színvonalra építse vissza Szent István király szülővárosát.

Óvakodnunk kell attól, hogy túlhangsúlyozzuk Uhorsko-Hungária magyar-szlovák közösségét. Sokat kell fáradoznunk, hogy a 150 éve ellenségeskedésre nevelt nemzeteink elfogulatlanul és ismeretekkel rendelkezve értékelhessék e keresztény hagyományokat. A tájékozatlan, műveletlen, ostobán manipulált közvélemény sötéttségének hirtelen felszakítása súlyos károkat okozhat. A híd innenső oldala fájdalommal gondol 1920-ra, 1945-48-ra, a túlsó a maga alávetett kislány voltának évtizedeire. A híd innenső oldalának milleniumi ünnepeiben ritkán kap helyet az ezer esztendő szlováksága, a túloldal szélsőségei a hídon átrobogó tankoktól tartanak.

Kétségtelenül megosztott, előítéletektől, ostobaságoktól terhes mai kapcsolatrendszerünkben Rudnay Sándor személyisége, példája, főpapi működése, tanúságtétele talán kedvesen arcon legyinti, megtréfálja civakodó mai magyar és szlovák utódait. 1989 után, amikor szabad lett az egyháztól jót is mondani, egymástól függetlenül megjelent Rudnay Sándor életének, munkásságának értékelése. A szlovákok a szlovák nemzeti mozgalom szempontjából, a magyarok elsősorban Esztergom főpapiaként értékelték. És itt kaptuk azt a jelet, aminek következtében immár több éve közös magyar-szlovák Rudnay-ünnepeket tartunk, közös kiadású kétnyelvű tanulmánykötet jelent meg, és kétszer is találkozott Esztergom-Budapest és Nagyszombat-Pozsony metropolitája. Még lehet hazafiaskodni és nemzetieskedni, magyarnak, szlováknak kikiáltani. Rudnay Sándor hungarus katolikus főpap volt, aki híveit, egyházát, hazáját szolgálta Nagyszombatban, Pozsonyban, Nyitrakoroson, Gyulafehérváron és Esztergomban.

Megújuló keresztény/európai elkötelezettségű kapcsolatainknak bizonyára hasznára lenne, ha a hidat Rudnay Sándorról neveznék el. Az ötletet lelkesen fogadta a Habsburg-család jelenlegi feje is.

A híd azonban, viseljen bármilyen nevet, az Illyés Gyula-fogalmazta eszme, a magyar-szlovák megbékélés szimbóluma is lehet. Ez a híd, annak ellenére, hogy környékének etnikai viszonyai nem változtak lényegesen, két szuverén államot köt majd össze. A két állam polgárai kölcsönösen idegenek, a szlovákiai magyarok egyértelműen és érthetően magyarok. A szlovák nemzeti kultúra a magyarok számára ismeretlen is, ellenszenves is, hiszen a szlovák nemzetpedagógia a szlovák kultúra, mindenképp az

irodalom védekező, sérelmi, magyarelles jelenségeit injekciózza be az alig vagy félig művelt szlovák nagyközösség tudatába. Ezért alakult ki az a gyakorlat, hogy a két etnikum közeledést kívánó rétegei ösztönszerűen elzárkózva mindennemű nemzeti érzékenységtől, úgy igyekeznek egymásra tekinteni, mintha a sors most sodorta volna őket egymás szomszédságába. E két szélsőség, a nemzeti elfogultság tudatlansága és az ettől irtózók tájékozatlansága között nincs számottevő kiegyenlítő közeg. Ez pedig nem lenne más, mint a szlovák irodalom örökbecsű nemzetépítő alkotásait mélyen ismerő és azon gyarapodó szlovák értelmiség, amely saját nagyjainak európai értékű alkotásaira és szellemi tanúságtételére hagyatkozva képes lenne a mindenkori napi politika nemzet-manipulációinak elvetésére. Hozzá csatlakozhatna a magyar szellemi élet jó szándékú segítő igyekezete, mindeneke-lőtt a magyar művelődés hungarus voltának, azaz a szlovák néptárs évezredes együttműködésének elismerésével. Meg persze az-zal is, hogy a magyar szlovakisztika közismereti szinten is kísérletezne a szlovák nemzeti kultúra megismertetésével. Vladimír Mináč találó megjegyzését, miszerint a magyarok a szlovák politika végzete, úgy is értelmezhetnénk, hogy a magyarok végzet-funkciója netán integráló, akár a régió keresztény újjászületését szolgáló feladattá, kötelességgé válna.

Ez a feladat igencsak súlyos. Ha akarjuk, a szlovákság egész térségünk legtragikusabb sorsú nemzete, exodusok hosszú sorával. Majdnem elmagyarosodott, ha nincs Trianon. De Csehszlovákiába tagozódását nem a szlovák nép döntötte el, elszakadása pedig nagyhatalmak rulettasztalain történt. A szlovák népet senki sem kérdezte meg 1945-ben sem, felújítsák-e az 1938-ban megszünt országot. Azt sem a szlovák választópolgár döntötte el, hogy évtizedekre a szocialista tábor lakója lesz, 1968-69-nek eléggé passzív szereplője volt, és legutóbb, 1993 januárjában sem a nép szavazta meg az önálló szlovák államot. És miért ne akar-nánk megérteni és átérezni, mit jelent az, amikor a szlovák felnőtt — Viliam Turčány szavaival — nemzeti gyermekbetegségeiben szenved. Vagy amikor az ősök izmaival kérkedő késői unoka, aki inkább sértődik, mintsem ha fogcsikorgatva is, de rendezze saját dolgait, és ne másokban keresse nyomorúságának okozóit. Így tart ez már jó másfél évszázada, és a legeslegutóbbi évek sem hozták meg a nemzeti békesseget.

A szlovák nemzeti mozgalom képviselőitől — megint Mináč mondta, hogy a szlovák teremtés Igéje Štúr volt — kettéhasadt az a szlovák réteg is, amely tudatosan vállalta szlovákságát. Az úgynevezett nemzeti ébredés első korszakában Rudnay Sándor, Palkovics György kanonok, Palkovics György pozsonyi szlovák evangélikus professzor — játszhatunk a nevek szlovákos formájával is, viselőik még nem ismerték a névmagyarosítást és szlovákosítást — Bohuslav Tablic, Ján Chalupka hungarus-tudata jól

megfért szláv-szlovák tudatukkal, és főként a nemzet a képzeletbeli erkölcsi értékrend skálának nem az élén, s nem is meghatározó elemeként foglalt helyet. A nemzeti radikális L'udovít Štúr, Jozef Miloslav Hurbant számos kortársuk fogadta el szellemi vezérnek, de éppen nemzeti radikalizmusuk, a magyarsággal való szembe fordulásuk miatt elhúzódtak tőlük. A Štúr-iskola világirodalmi szintű poétája, Janko Král' számára a szláv-szláv testvériséggé emelkedett, elvárta, hogy a gazdag szláv segítse a szegényt. Neki a szláv-szláv testvériség a szív békessége, Európa szelíd építője, nem pedig félelmetes ellensége. Óvta a szláv-szláv testvériséget a nemzeti büszkeség divatos hangoztatásától. Az ember vágyait, az emberiség történetét ne a nemzeti mérce minősítse, mert ezt a jövő nemzedék ostobaságnak tartva gúnyosan elveti majd. Testvérnek tartotta a horvátot és a magyart, egyenrangú nemzetfeleket, akik bölcsen és bátran tisztázzák egymás között a minden nemzetet ért sérelmeket. A forradalom és szabadságharc után a turócszentmártoni szlovák nemzeti memorandum születésekor írta, hogy a balsors-tól régen tépett, meggyötört szlovák-szláv testvériség, az egyenlőség, a dicső jövő érdekében felújította a régi összetartozás szövetségét. Ez idő tájt írta Madách Imre *A civilizátort*.

Ján Kalinčiak, a kor és egyáltalán a szlovák irodalom első történeti prózaírója is szlovák-szláv hungarus volt a javából. A Felföld elvarázsolt világa, a hét- és néha többszilvafás nemesek igen mélyen gyökereztek a haza múltjában. Nagyrészt evangélikusok és mindenekelőtt harcos kurucok voltak, azon cseh menekült papok hagyományörzői is, akik 1620-tól amíg lehetett, Erdély fejedelmétől és a rendi felkelésektől várták Csehország felszabadítását a Habsburg uralom alól. Ez a velejéig kuruc rebellis kisnemes-ség szinte kivétel nélkül lelkesedett a szintén evangélikus és etnikailag sem idegen Kossuth Lajos arisztokrácia és Bécs ellen feszülő politikájáért. Kalinčiak kedvenc témája volt Mátyás kora és a kuruc világ. *Svätý Duch* (Szentlélekfalva) című elbeszélésében az alvó szlovák-szláv hajnalpírban fürdő szent hegyének, a Krivánnak hódol, de a nemzeti mítosz kötelező használata után a hungarus II. Rákóczi Ferenc eszményítése következik. A cseh nemzetiek a szlovák-szláv árulójának, a magyarok a cseh politika kiszolgálójának tartották.

Pavol Országh Hviezdoslav is ebből a kisnemesi világból nőtt ki a szlovák írás mindmáig legnagyobb mesterévé. Ő sem kellett a konzervatív nemzeti irányzat képviselőinek. Hogy is kellett volna, amikor az ő szlovák népe nem lázad magyar elnyomói ellen, hanem a végtelenül egyszerű, tiszta lelkű naiv szlovák legény átöröklő apja erdőkerülő hivatalát az öreg Villányi nevű birtokostól, de annak züllött fia már tragédiát okoz, és halálával fizet gátlástalanságáért. Az öreg Villányi és a szlovák ifjú megbocsát egymásnak. Uhorsko-Hungária értékrendje más volt, mint az asszimilánsok tömegét keblére ölelő, polgárosodó Magyarország. Hur-

ban fia, Vajanský is megbecsülte '48 szlovák nemeseinek lelkesedését Kossuth ügyéért, pedig apja fegyverrel támad hazája ellen. Igaz, Vajanský egyre inkább közeledett a szláv ártatlanság és a zsidó-bolsevista Budapest Szodoma-látomásához, Hviezdoslav viszont mindhalálig hű maradt ifjúkora magyar eszményeihez, Petőfi Sándorhoz, Arany Jánoshoz, Madách Imréhez. A költő biztos volt benne, hogy népe nem veszhet el. Mert hagyatkozni apái hitére, hogy a rossz elmúlik majd, az Isten teremtette világ jó, az ember is jó, akár a fenséges árvai természet, és a jónak mindenképpen győznie kell. Hviezdoslav mélyen hívő realista volt. A jót vezeteti győzelemre a Vlkolínky-kben, a Bútorá és Čútorában, a fiatalok boldogságába mégis belenyugvó nagymama büntudatában és megszelídülésében, illetve az ekenyomnyi földdarabkán ellenségeskedő szomszédok megbékélésében. Hviezdoslav kívül maradt a napi politikán. Lényegében a belső emigrációt választotta Alsókubinban.

Méltó szellemi társa volt a szlovák nép másik nagyon mély ismerője, Martin Kukučín. Ugyanaz a prózában, mint Hviezdoslav a költészetben. Az *erdőkerülő felesége* az ő életművében szlovák életképek hosszú sora. A falu áthághatatlan munkamegosztása ember és asszony között, a fiatal tanító reformtörekvéseinek sikerelensége, amíg nem alkalmazkodik a falu hagyományainak óvó erejéhez, a szellemi fogyatékos kamasz tragédiája, a két esendő parasztember kedves kapatossága. Neki is idegen volt már a magyarrá lett Hungária, mégsem a harcos számonkérés fegyvertárából válogatott. A karácsonyi ostyát vivő fiúk magyar nyelven beszélő öreg nemesnek vitték ajándékukat, a világot látni, munkát keresni induló fiú Nyíregyháza felé veszi az irányt, a mocskosan, jellegtelenül, gyülevész népség módján hazatérő munkások Budapestről érkeztek, hogy azután észak tiszta, méltóságteljes embereivé alakuljanak át. S ott feszül az országút porában az író kérdése: miért a mocskos felét mutatja népe a fővárosnak?

Kukučín a külső emigrációt választotta, Dalmáciát és Dél-Amerikát. Már Csehszlovákia kulturális politikájának hívására jött haza, és keserűséggel állapította meg népe új államba tagolódásának tragikus ellentmondásait. A Králicei Biblia szent cseh nyelvének nyomán kialakult vonzódás a nyugati szláv testvérhez érvényét veszítette a modern polgári világban. A cseh nemzeti újjászületés tudomást sem vett a szlovák naivitásról. A cseh nemzeti politika, üzlet, kereskedelem, gazdasági problémák elriasztották Prágától az öregedő író és vele népe nagy részét.

A szlovákságot is alaposan megosztotta a felekezeti különbség. Amikor 1843-ban a katolikusok és az evangélikusok megállapodtak, hogy az evangélikusok lemondanak a biblikus cseh nyelvről, és a katolikusok is elfogadják a Štúr-féle középszlovák nyelvjáráson alapuló irodalmi nyelvet, a nemzeti egység gondolata győzedelmeskedett. A különbség a két felekezet között azonban meg-

maradt. Az evangélikusok elviselhetőbbnek tartották a cseh kapcsolódásokat, a katolikusok inkább az önálló nemzetállam megteremtésére törekedtek. Ennek ellenére közülük kerül ki többedmagával Milo Urban. Valentín Beniák és a szlovák katolikus irodalom képviselői általában kevésbé elzárkózók a magyar kultúrával szemben. Urban kifejezetten arra inti népét, hogy ne érezzen bosszút az 1918-ig tartó „magyar viláért”. Nemzetpedagógiája szerint a nemzet nem lehet boldog, ha az ember nem az, s az ember nem lehet boldog gyűlölködve, másban hibát keresve. Nem lehet boldog, ha nem hiszi el, hogy báránként is élhet. Mert a vadállatok mindig erősebbek és látszólag győznek is, csak az a furcsa, hogy még mindig élnek bárányok.

Valentín Beniák elsősorban műfordításaiival még Trianon magyar tragédiáját is érzékelteti olvasóival, és válogatásával a magyar költészetből a békediktátum szlovák fájalmát is bevallja, hiszen az ő népének sem mindegy az ezeréves közös haza szétesése. Juhász Gyula Testamentuma (És nézni fájón, Léván, Szigeten, / Szakolcán és Makón a hold alatt), vagy Beniák sorsvállalása *A tápai Krisztus* lefordításával, de *magyarságának* kihagyásával.

E néhány példa is mutatja a Híd túloldalának a szlovákság számára is rejtett értékeit. Szent István Regnum Hungariae-ja nem tűnt el a szlovák lelkekből sem. Húzhatnának békecsinálók akármilyen határokat, a keresztény szellemű szlovák kultúra zsigereiben ott marad a hungarus patriotizmus, az ezredéves együttélés, amit megint csak nem a magyar és a szlovák nép választott magának!

Gyergyótekerőpatak gyönyörű ünnepe a hit megtartó erejének tanúságtétele. A lelkeket akkor és ott a zászló ellenére nem kötötte gúzsba a tehetetlen búsongás, a fölösleges nosztalgia. Hol van már Csehszlovákia, hol Jugoszlávia, hol Kelet nagyhatalma? A Felföld Trianonjából is kigyógyulhatunk, ha a mai határokat nem rajzoljuk rá a régi térképekre, hanem elfogadjuk a szeretet kemény igáját, miszerint az egész Felföld, a mai Szlovákia egésze is István király országa, de a szlovák kultúra megértésével, miénknek tekintésével — azaz megtanulásával együtt.